

Ana Čović¹

ŠTETA USLED NEREALIZOVANJA ALIMENTACIONIH ZAHTEVA I PRAVNA REGULATIVA U OVOJ OBLASTI

Sažetak: U radu će biti analizirane odredbe međunarodnih konvencija kojima je regulisana oblast ostvarivanja alimentacionih zahteva sa inostranim elementom. To su Njujorška konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahteva u inostranstvu iz 1956. godine i Haška konvencija o međunarodnom ostvarivanju izdržavanja dece i ostalih oblika porodičnog izdržavanja iz 2007. godine. Njihova primena doprinosi efikasnijem i potpunijem ispunjenju obaveze izdržavanja dece, smanjenju mogućih zloupotreba i štete koja bi mogla nastati usled izbegavanja ili odlaganja ispunjenja ove obaveze. Republika Srbija je ratifikovala Haški protokol o merodavnom pravu za obaveze izdržavanja 2013. godine, pa će značaj ove ratifikacije i njegoa dejstva takođe biti razmatrani u nastavku rada, kao i sadržaj Uredbe EU br. 4/2009 koja reguliše postupak za pregovaranje i zaključivanje sporazuma između država članica i trećih država u oblasti međunarodne nadležnosti, priznanja i izvršenja odluka u bračnoj materiji, materiji roditeljske odgovornosti, izdržavanja i merodavno pravo za obavezu izdržavanja.

Ključne reči: izdržavanje dece, Njujorška konvencija iz 1956, Haška konvencija iz 2007, Haški protokol o merodavnom pravu za obaveze izdržavanja, Uredba EU 4/2009.

1. Uvod

Izdržavanje predstavlja pravni odnos između dve strane u kome jedna strana - poverilac izdržavanja ima pravo da zahteva od druge strane - dužnika izdržavanja određeno davanje, koje se sastoji u obezbeđenju sredstava za zadovoljenje egzistencijalnih potreba.

Porodični zakon razlikuje izdržavanje između supružnika, između vanbračnih partnera, majke deteta, izdržavanje između roditelja i deteta, brata i sestre, adoptivnih i tazbinskih srodnika.² Izdržavanje se određuje prema potrebama poverioca i mogućnostima dužnika izdržavanja, pri čemu se vodi računa o minimalnoj sumi izdržavanja. Potrebe poverioca izdržavanja zavise od njegovih godina, zdravlja, obrazovanja, imovine, prihoda te drugih okolnosti od značaja za određivanje izdržavanja. Mogućnosti dužnika izdržavanja zavise od njegovih prihoda, mogućnosti za zaposlenje i sticanje zarade, njegove imovine, ličnih potreba, obaveze da izdržava druga lica te drugih okolnosti od značaja za određiva-

¹ Dr Ana Čović, Naučni saradnik u Institutu za uporedno pravo u Beogradu.

² Čl. 151-159. Porodičnog zakona

nje izdržavanja.³ Poverilac izdržavanja može po svom izboru zahtevati da visina izdržavanja bude određena u fiksnom mesečnom novčanom iznosu ili u procentu od redovnih mesečnih novčanih primanja dužnika izdržavanja. Ako se visina izdržavanja određuje u procentu od redovnih mesečnih novčanih primanja dužnika izdržavanja (zarada, naknada zarade, penzija, autorski honorar itd.), visina izdržavanja, po pravilu, ne može biti manja od 15% niti veća od 50% redovnih mesečnih novčanih primanja dužnika izdržavanja umanjenih za poreze i doprinose za obavezno socijalno osiguranje. Ako je poverilac izdržavanja dete, visina izdržavanja treba da omogući najmanje takav nivo životnog standarda za dete kakav uživa roditelj dužnik izdržavanja.⁴

Kada je reč o izdržavanju maloletnog deteta, roditelji su prema članu 154 Porodičnog zakona dužni da izdržavaju svoje dete, makar i po cenu žrtvovanja sopstvenih potreba i odricanja od vlastitog egzistencijalnog minimuma, i imaju zakonsku obavezu da obezbede izdržavanje za svoje maloletno dete bilo iz sopstvene imovine ili prihoda, a prema svojim mogućnostima. Samim tim, okolnost što je roditelj nezaposlen, što se vodi na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, ili što nema sopstvenu imovinu nije opravdani razlog za oslobođenje roditelja od obaveze izdržavanja maloletnog deteta.

U Srbiji zvanično ima oko 56.000 samohranih roditelja, a procene su da je prava brojka oko 75.000 i više. Od toga su 75 odsto žene. Svaki drugi muškarac smatra da prestankom bračnog prestaje i njegov roditeljski status i odbija da plaća izdržavanje dece. Uz to, svake godine razvede se 8 do 10 hiljada novih bračnih parova. U periodu kada supružnici prolaze kroz postupak razvoda braka, deca često postaju žrtve emotivnog nasilja, a nakon okončanog postupka i žrtve ekonomskog nasilja u situacijama kada im se uskraćuje zakonom utvrđeno pravo na izdržavanje. Drugi roditelj sa kojim dete ne živi (najčešće otac), obavezu izbegava tako što često prikriva visinu stvarnih prihoda i imovinu koju poseduje, verujući da davanjem izdržavanja za dete, na neki način, on zapravo izdržava bivšeg supružnika. Stiče se utisak da dužnik izdržavanja povredom svoje obaveze prema detetu, vraća "milo za drago" nekadašnjem partneru, pa se deca mimo svoje volje nalaze u nezavidnoj tampon zoni gde trpe isključivo njihovi interesi i elementarna prava.

Posebno su komplikovane situacije kada se roditelj koji je dužnik izdržavanja i koji ne izvršava svoju obavezu nalazi u inostranstvu. Ako je u tom slučaju samohrani roditelj nezaposlen i bez sredstava za život, situacija postaje još složenija imajući u vidu da pokretanje postupaka i preduzimanje neophodnih aktivnosti u cilju zaštite prava deteta zahteva i određena novčana sredstva. Stvar je kompleksnija utoliko što usled nedavanja izdržavanja poverilac izdržavanja, u ovom slučaju dete, može da pretrpi i određenu materijalnu i/ili nematerijalnu štetu, što može dovesti do pokretanja postupka za

³ Čl. 160 Porodičnog zakona

⁴ Čl. 162 Porodičnog zakona

naknadu štete. Neplaćanje alimentacije može biti osnov i za pokretanje nekih drugih postupaka: postupka za prinudno izvršenje i obezbeđenje potraživanja, onda kada se ne poštuje pravosnažna sudska odluka kojom se utvrđuje obaveza dužnika izdržavanja, visina i dinamika isplate, kao i krivičnog postupka, a sve u cilju sankcionisanja nesaveznog roditelja kome se na taj način stavlja do znanja da je njegovo ponašanje neprihvatljivo i da se kao takvo neće tolerisati.

Zbog svega navedenog, a uzimajući u obzir i činjenicu da subjekt zaštite – dete, nije u mogućnosti da samostalno preduzima potrebne radnje u cilju zaštite svojih prava, neophodno je da se upoznamo sa pravnom regulativom u ovoj oblasti, uočenim poteškoćama, izazovima i načinima da se oni uspešno prevaziđu.

2. Pravni okvir

Konvencija UN o pravima deteta iz 1989. godine propisuje obavezu država potpisnica da preduzmu neophodne mere kako bi se obezbedilo dobijanje sredstava za izdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje su materijalno odgovorne za dete, u granicama država potpisnica, ali iz inostranstva, a ako dužnik izdržavanja i dete ne žive u istoj državi, države potpisnice treba sklapanjem međunarodnih sporazuma i na druge načine da pronalaze potrebna rešenja.⁵ Takođe, u članu 3. se predviđa načelo najboljeg interesa deteta kao jedno od osnovnih načela koje se mora uzeti u obzir u svim aktivnostima koje se preduzimaju u vezi sa detetom, a u članu 18. se definiše roditeljska odgovornost i propisuje da roditelji snose odgovornost za razvoj i podizanje deteta. U oblasti izdržavanja deteta od značaja su posebno sledeće konvencije:

1. Njujorška konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahteva u inostranstvu (1956. g.);⁶
2. Haška konvencija o pravu merodavnom za obavezu izdržavanja prema deci (1956. g.);
3. Haška konvencija o priznanju i izvršenju u materiji alimentacijskih obaveza prema deci (1958. g.);
4. Haška konvencija o pravu merodavnom za obavezu izdržavanja (1973. g.);
5. Haška konvencija o priznanju i izvršenju odluka o izdržavanju (1973. g.);
6. Haška konvencija o međunarodnom ostvarivanju izdržavanja za decu i ostalih oblika porodičnog izdržavanja (2007. g.);
7. Haški protokol o pravu merodavnom za obavezu izdržavanja (2007. g.);⁷
8. Uredba EU broj 4/2009 o međunarodnoj nadležnosti, merodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka i saradnji u predmetima izdržavanja iz 2008. godine.

⁵ Član 27. Stav 4. Konvencije o pravima deteta

⁶ "Sl. list FNRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi", br. 2/60.

⁷ Haške konvencije su dostupne na sajtu Haške konferencije za međunarodno privatno pravo <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>

Njujorška konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahteva u inostranstvu iz 1956. godine na snazi je u Republici Srbiji. Ako se poverilac i dužnik nalaze na teritoriji različitih država koje su potpisnice ove konvencije, postupak se pojednostavljuje i ubrzava imenovanjem otpremničkog i posredničkog organa. Poverilac podnosi zahtev otpremničkom organu svoje države koji će ga zatim proslediti državi dužnika preko posredničkog organa, ukoliko su zahtev i dokumenti uz njega podneti u propisanoj formi. Otpremnički organ može dati i svoje mišljenje o opravdanosti zahteva i predložiti da se poverilac oslobodi od troškova, a u obavezi je da dostavi i svaku sudsku odluku o alimentaciji koja je doneta u korist poverioca u nekom od nadležnih sudova država potpisnica, nezavisno od njegove pravosnažnosti. Zahtev treba da sadrži: osnovne podatke na osnovu kojih se može utvrditi porodično stanje poverioca i dužnika i njihovi prihodi. Posrednički organ zatim ima obavezu da blagovremeno informiše otpremnički organ o svim bitnim detaljima postupka i da preduzima sve neophodne mere u cilju zaštite poveriočevih prava (npr. pokretanje postupka za izdržavanje i izvršenje svake odluke radi ostvarivanja izdržavanja). Ako se dužnik izdržavanja nalazi na teritoriji Republike Srbije, poverilac treba da dostavi sva dokumenta koja su neophodna prema propisima naše države. U Srbiji postoji problem ostvarivanja alimentacionih zahteva, a pregledom zahteva koje Srbija dostavlja drugim zemljama potpisnicama Njujorške konvencije kao i onih koji u Srbiju stižu iz tih država, može se zaključiti da je najveći broj zahteva upućen u Nemačku, Švajcarsku, Austriju, Francusku i Holandiju, dok je najveći broj zahteva primljen iz Slovenije, Slovačke, Poljske, Hrvatske i Švajcarske.⁸

Hašku konvenciju o međunarodnom ostvarivanju izdržavanja za decu i ostalih oblika porodičnog izdržavanja iz 2007. godine EU je ratifikovala 9. aprila 2014. godine. U prvom planu je zaštita dece, a naglasak je stavljen na njihovo izdržavanje. Prilikom izrade teksta konvencije do izražaja su došle razlike između država koje pripadaju evropsko kontinentalnom sistemu i država *common law* tradicije. Dok su prve smatrale da konvencija treba da sadrži kolizione norme, druge su bile protiv jer u njima nadležnost domaćeg suda u materiji izdržavanja povlači za sobom primenu domaćeg prava (Bonami, 2008: 335).⁹ U članu 48 i 49 propisano je da će ova konvencija zameniti Hašku konvenciju o priznanju i izvršenju u materiji alimentacijskih obaveza prema deci iz 1958. godine i Hašku konvenciju o priznanju i izvršenju odluka o izdržavanju iz 1973. godine, kao i Njujoršku konvenciju u onom delu u kome se polja njihovih primena preklapaju. Na ovaj način se instrumenti jedne međunarodne organizacije ukidaju instru-

⁸ Čolović, V, *Saradnja država u oblasti ostvarivanja alimentacionih zahteva*, "Evropske integracije i međunarodna krivičnopravna saradnja", Beograd: Institut za uporedno pravo i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, 2011-2012, str. 229.

⁹ Duraković, A, *Ostvarivanje izdržavanja djeteta u prekograničnim predmetima*, str. 168, http://eprints.ibu.edu.ba/2995/2/010_Ana_Durakovic_-_ZRM.pdf

mentima druge, što prof. Duraković smatra opravdanim, zbog izbegavanja višestrukog uređivanja jednog istog pitanja.¹⁰

U ovoj oblasti od značaja je i Protokol o pravu merodavnom za obavezu izdržavanja koji je usvojen 23. novembra 2007. godine. U njemu se nalaze kolizione norme koje određuju merodavno pravo za obavezu izdržavanja koja proizilazi iz porodičnih odnosa, krvnog srodstva, braka ili tazbinskog srodstva, kao i izdržavanje deteta rođenog u braku ili van njega (čl. 1. st. 1.). Ove kolizione norme Protokola sastavni su deo i Regulative broj 4/2009 o međunarodnoj nadležnosti, merodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka i saradnji u materiji izdržavanja, kojom je uređena oblast ostvarivanja izdržavanja dece u prekograničnim predmetima unutar EU.¹¹ Na osnovu Regulative automatski se priznaju odluke o izdržavanju koje potiču iz država koje su obavezane Protokolom, dok u drugim slučajevima odluka mora biti proglašena izvršnom, a postoji i pravo žalbe.¹² Sa druge strane, kriterijumi iz Regulative se poklapaju sa kriterijumima iz Konvencije 2007. i to su uobičajeno boravište tuženog, poverioca, atrakcija nadležnosti, prorogacija nadležnosti, prećutni pristanak tuženog, a razlika je u kriterijumima *forum nationalis communis* i *forum necessitates* koji su predviđeni Regulativom, kako bi u što većem broju slučajeva mogla da se zasnjuje nadležnost suda države EU.¹³

Protokol se primenjuje u našoj državi od 2013. godine, čime se reguliše prekogranično izdržavanje dece između država u kojima je Protokol na snazi, što je vrlo bitno sa aspekta obaveze da se domaće pravo usaglasi sa pravom EU, a koja proizilazi iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.¹⁴ Njegovom ratifikacijom otvoreno je pitanje povezanosti njegovih kolizionih normi sa normama o nadležnosti Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (ZRSZ). Zakonske norme o merodavnom pravu za obaveze izdržavanja su na osnovu principa univerzalne primene zamenjene Protokolom. Iako norme ZRSZ o međunarodnoj nadležnosti još uvek važe, kolizione norme o izdržavanju su stavljene van snage. Ovaj Protokol je ratifikovala i EU, čije države članice u međusobnim odnosima primenjuju osnove nadležnosti iz Regulative br. 4/2009, koji korespondiraju sa kolizionim normama Protokola, dok se u odnosu na treće države primenjuju nacionalne norme o međunarodnoj nadležnosti. Protokol nije na snazi u Danskoj i u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Irske.

¹⁰ *Ibid*, str. 169.

¹¹ Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations, OJ L 7, 10.1.2009.

¹² Pošto Ujedinjeno Kraljevstvo nije obavezano Protokolom, odluka bi morala da prođe kontrolu u postupku priznanja i izvršenja u drugim državama EU, čak i kada je primenjeno isto pravo do koga bi se došlo na osnovu kolizione norme Protokola. Videti Marjanović, S, *Uticao Haških konvencija o međunarodnom privatnom pravu na usklađivanje prava Srbije sa pravom EU u materiji zaštiti dece*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 68/2014, str. 879.

¹³ *Ibid*, str. 881.

¹⁴ Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 1/2013.

Treba napomenuti da u ovoj oblasti postoje i određeni dvostrani ugovori koji obavezuju našu državu i to sa Bugarskom¹⁵, Grčkom¹⁶, Mađarskom¹⁷, Mongolijom,¹⁸ Poljskom¹⁹, Rumunijom²⁰, Rusijom i Ukrajinom²¹, Slovačkom i Češkom²² i Francuskom.²³ Primjenjuju se ugovorne norme o nadležnosti za one vrste izdržavanja koje su uređene ugovorom, a za ostale ZRSZ, te se može zaključiti da su "ugovorni sistemi nepotpuni".²⁴

Kada govorimo o domaćem međunarodnom privatnom pravu, može se reći da se trenutno nalazimo na raskršću, s obzirom na to da je ZRSZ izrađen za potrebe nekog prošlog vremena, dok se u međuvremenu uporedno međunarodno privatno pravo razvijalo i menjalo.²⁵ ZRSZ se primenjuje u oblasti izdržavanja sa inostranim elementom, ukoliko konkretno pitanje nije regulisano nekim drugim zakonom ili međunarodnim ugovorom. On sadrži odredbe o merodavnom pravu za obaveze izdržavanja, međunarodnoj nadležnosti domaćih sudova i o priznanju i izvršenju stranih odluka.

Potreba da se međunarodno privatno pravo uskladi sa izmenama u uporednom pravu, rešenjima iz pojedinih konvencija i međunarodnim privatnim pravom EU, rezultirala je izradom Nacrta novog Zakona o međunarodnom privatnom pravu. Kada su u pitanju sporovi o izdržavanju, norme o nadležnosti se zasnivaju na prebivalištu i državljanstvu, kao i na imovini dužnika u Srbiji.²⁶

¹⁵ Član 39 Ugovora o uzajamnoj pravnoj pomoći između FNRJ Jugoslavije i NR Bugarske, "Sl. list – dodatak", br. 1/1957.

¹⁶ Član 23 Konvencije o uzajamnim pravnim odnosima između FNRJ Jugoslavije i Kraljevine Grčke, "Sl. list FNRJ – dodatak", br. 7/1960.

¹⁷ Čl. 28,33,35 Ugovora o uzajamnom pravnom saobraćaju između SFR Jugoslavije i NR Mađarske sa izmenama i dopunama, "Sl. list SFRJ – dodatak", br. 3/1968, izmene i dopune "Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 1/1987.

¹⁸ Čl. 33 Ugovora o pružanju pravne pomoći u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima između SFRJ i Mongolske Narodne Republike, "Sl. list SFRJ – međunarodni ugovori", br. 7/1982.

¹⁹ Čl. 26 st. 3 i čl. 29 Ugovora o pravnom saobraćaju u građanskim i krivičnim stvarima između FNRJ i NR Poljske, "Sl. list FNRJ – dodatak", br. 5/1963.

²⁰ Čl. 24 i 27 Ugovora o pravnoj pomoći između FNRJ i Rumunske Narodne Republike, "Sl. list FNRJ – dodatak", br. 8/1961.

²¹ Čl. 28 Ugovora o pravnoj pomoći u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima između FNRJ i SSSR, "Sl. list Fnrj – dodatak", br. 5/1963.

²² Čl. 25 i čl. 28 st. 4 Ugovora o regulisanju pravnih odnosa u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima između SFRJ i Čehoslovačke, "Sl. list SFRJ – dodatak", br. 13/1964.

²³ Čl. 7, 9, 12, 36 Konvencije o nadležnosti i zakonu koji se primenjuje u oblasti ličnog i porodičnog prava između SFRJ i Francuske Republike, "Sl. list SFRJ", br. 55/72.

²⁴ Marjanović, S, *Međunarodna nadležnost za sporove o izdržavanju u međunarodnom privatnom pravu Srbije de lege lata i de lege ferenda*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 65/2013, str. 412 – 413.

²⁵ Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, Sl. list SFRJ 43/82, 72/82 i Sl. list SFRJ 46/96.

²⁶ Nadležnost našeg suda može biti zasnovana: *Za sve sporove o izdržavanju* prema a) prebivalištu tuženog u Srbiji (opšta nadležnost) i b) postojanju imovine u Srbiji iz koje se može naplatiti izdržavanje (posebna nadležnost); *Za izdržavanje dece* još i prema a) prebivalištu deteta kao tužioca ili b) zajedničkom srpskom državljanstvu tužioca i tuženog bez obzira na prebivalište ili c) srpskom državljanstvu deteta kao maloletnog tužioca.

Kako savremeno međunarodno privatno pravo sve više štiti sva lica koja žive u istoj državi, nezavisno od državljanstva i kako je priroda obaveze izdržavanja specifična, jer za pravni osnov nema ni ugovor ni štetu već porodičnopravni odnos, postoje mišljenja da su kriterijumi državljanstva i imovine prekomerni.²⁷ Postoje situacije koje kriterijum prebivališta ne obuhvata, a veza tuženog ili tužioca je dovoljna da se zasnjuje nadležnost domaćeg suda, npr. kada se radi o strancima koji imaju uobičajeno boravište, ali ne i prebivalište zbog uslova iz Zakona o strancima koje ne ispunjavaju (čl. 37 i čl. 74 st. 2 Zakona o strancima, "Sl. glasnik RS, 97/2008), te bi uvođenje kriterijuma uobičajenog boravišta dalo mogućnost sudovima da odlučuju i kada poverilac tuži, ali i kada dužnik pokreće postupak da bi se izmenila odluka o izdržavanju.²⁸ I kada kriterijum prebivališta nije dovoljno izražen, domaći sudovi mogu da odlučuju u situacijama kada se radi o domaćim državljanima na privremenom radu u inostranstvu, koji na osnovu lične karte zadržavaju prebivalište u Srbiji dok u isto vreme stiču uobičajeno boravište u stranoj državi, što je prema nekim mišljenjima prikrivena prekomerna nadležnost zasnovana na "papirnatom prebivalištu i papirnatom državljanstvu".²⁹

Međunarodno privatno pravo u oblasti izdržavanja će u skorije vreme biti potpuno harmonizovano sa međunarodnim trendovima u ovoj oblasti, što potvrđuju i odredbe Nacrta novog zakona.

Iako su određeni koraci preduzeti, neophodnost ratifikovanja Konvencije iz 2007. godine proizilazi iz potrebe da se obezbedi potpuna zaštita prava dece u postupcima sa inostranim elementom i priznanje i izvršenje odluka u odnosima sa državama sa kojima ne postoji diplomatska uzajamnost, kao što je slučaj sa Norveškom.³⁰

3. Haška konvencija o međunarodnom ostvarivanju prava za izdržavanje deteta i drugim oblicima izdržavanja porodice

Haška konvencija iz 2007. godine za predmet ima unapređenje međunarodnog ostvarivanja prava za izdržavanje deteta i drugih oblika izdržavanja porodice.³¹ Konvencija se primenjuje na:

- a) obaveze izdržavanja koje proističu iz odnosa roditelj – dete prema osobi koja nije napunila 21 godinu, s tim što svaka država može da ograniči primenu Konvenciju na osobe koje nisu napunile 18 godina stavljanjem reserve,
- b) priznavanje i sprovođenje odluke za supružničko izdržavanje kada je zahtev za potraživanje dat u okviru tačke a) i
- c) supružničko izdržavanje.

²⁷ Marjanović, *op. cit.*, str. 401 - 402.

²⁸ *Ibid.*, str. 402 – 403.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Marjanović, S, *Uticaj Haških konvencija o međunarodnom privatnom pravu na usklađivanje prava Srbije sa pravom EU u materiji zaštiti dece*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 68/2014, str. 888.

³¹ Čl. 1. Haške konvencije.

Svaka država može da proširi primenu Konvencije ili nekog njenog dela na bilo koje obaveze izdržavanja iz porodičnih odnosa, roditeljstva, braka ili srodstva, a takva izjava obavezuje dve države samo u meri u kojoj se njihove izjave odnose na iste obaveze izdržavanja i delove Konvencije.³²

Države ugovornice imenuju centralni organ koji će obavljati funkcije delegirane Konvencijom i o tome obaveštavaju Stalni biro Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu kada document o ratifikaciji ili pristupanju bude deponovan.³³ Ovi centralni organi saraduju međusobno i rešavaju teškoće koje mogu nastati primenom Konvencije. Oni primaju zahteve, iniciraju i olakšavaju pokretanje postupaka u vezi njih, pružaju pravnu pomoć ukoliko je neophodna, pomažu u lociranju dužnika i poverioca i dobijanju relevantnih informacija o prihodima, podstiču sporazumno rešenje spora, olakšavaju ekspeditivan transfer isplata za izdržavanje, osiguravaju pomoć u utvrđivanju roditeljstva kada je to potrebno radi povrata izdržavanja, olakšavaju dostavljanje dokumenata.³⁴

Poverilac može da podnese zahtev za priznavanje i sprovođenje odluke, sprovođenje odluke koja je sačinjena ili priznata u državi u kojoj je poslat zahtev, donošenje odluke ukoliko takva odluka ne postoji, ili ukoliko priznavanje i sprovođenje nije moguće ili je odbijeno zbog nedostatka osnova, izmene odluke u državi u kojoj je poslat zahtev ili odluke sačinjene u nekoj drugoj državi. Sa druge strane, dužnik može podneti zahtev za priznavanje odluke, ili ekvivalentne procedure koja vodi do suspenzije ili ograničava sprovođenje prethodne odluke u državi kojoj je poslat zahtev, izmenu odluke sačinjene u državi kojoj je poslat zahtev ili u državi kojoj nije poslat zahtev.³⁵

Svaki zahtev treba da sadrži izjavu o prirodi zahteva, podatke o podnosiocu zahteva i tuženiku, kao i podatke o svakoj osobi za koju se traži izdržavanje, osnove na kojima zahtev počiva, u zahtevu poverioca mesto gde treba slati ili elektronski preneti uplate, kao i podatke o kontakt osobi ili jedinici centralnog organa države koja šalje zahtev i koja je odgovorna za njegovu obradu. Ukoliko je moguće, zahtev će sadržati i finansijsko stanje dužnika i poverioca.³⁶

Centralni organ države kojem se šalje zahtev treba u roku od šest nedelja od dana njegovog prijema da obavesti centralni organ države koji šalje zahtev o preduzetim koracima i onim koje će preduzeti u budućnosti, a u roku od naredna tri meseca i o statusu podnetog zahteva.³⁷

³² Član 2. Haške Konencije.

³³ Član 4. Haške konvencije.

³⁴ Čl. 5, 6. Haške konvencije.

³⁵ Čl. 10. Haške konvencije.

³⁶ Čl. 11. Haške konvencije.

³⁷ Čl. 12. Haške konvencije.

Konvencija propisuje i određene restrikcije za pokretanje postupka i to u slučaju kada je odluka donesena u državi ugovornici u kojoj poverilac ima prebivalište. Tada dužnik ne može pokrenuti postupak za izmenu odluke ili donošenje nove odluke u nekoj drugoj državi ugovornici sve dok je dužnik stalni stanovnik države u kojoj je odluka doneta. Međutim, postoje odstupanja u vezi ove restrikcije te se ona neće primenjivati kada postoji pisani sporazum između strana oko nadležnosti te druge države ugovornice, osim u sporovima u vezi sa obavezama izdržavanja koje se odnose na dete; kada dužnik potpada pod nadležnost te druge države ugovornice; kada nadležni organ u državi porekla ne može, ili odbija da vrši jurisdikciju nad izmenom odluke ili donošenjem nove odluke ili kada se odluka doneta u državi porekla ne može priznati ili proglasiti pravosnažnom u državi ugovornici u kojoj se namerava sprovesti postupak izmene odluke ili donošenja nove odluke.³⁸

Odluka donesena u jednoj državi ugovornici biće priznata u drugoj državi ugovornici ako tuženi imao redovno prebivalište u državi porekla u vreme pokretanja postupka; ako je tuženi potpao pod nadležnost, bilo izričito ili meritornom odbranom bez prigovora na jurisdikciju; ako je poverilac bio stalni stanovnik države porekla u vreme pokretanja postupka; ako je dete bilo stalni stanovnik države porekla u vreme pokretanja postupka, pod uslovom da je tuženi živio sa detetom u toj državi ili je prebivao u njoj i tamo obezbeđivao izdržavanje za dete; ako je postojao pisani sporazum strana u vezi jurisdikcije, osim u sporovima koji se odnose na obaveze izdržavanja koje se tiču deteta ili je neki od organa koji vrši jurisdikciju doneo odluku po pitanju personalnog statusa ili roditeljske odgovornosti, osim ako jurisdikcija nije bila zasnovana samo na državljanstvu jedne od strana.³⁹

Priznavanje i sprovođenje odluke može biti odbijeno ako je očigledno nesaglasno sa državnom politikom države primaoca; ako je odluka dobijena prevarom vezano za predmet procedure; ako je postupak između strana sa istim ciljem nezavršen kod nekog drugog organa države primaoca bio prvi pokrenut; ako je odluka nesaglasna sa odlukom donesenom između istih strana sa istim ciljem; u slučaju kada se tuženik nije pojavio niti ga je neko zastupao u državi porekla; kada tuženik nije primio propisno obaveštenje o postupku niti je bio saslušan, a zakon države porekla to propisuje kao obavezu ili ne propisuje obaveštenje o postupku, ali tuženik nije primio obaveštenje o odluci i nije imao priliku da podnese žalbu na odluku; ako su prekršene restrikcije za pokretanje postupka iz čl. 18.⁴⁰

Procedure za priznavanje i sprovođenje Konvencije reguliše zakon države primaoca.⁴¹ Uz zahtev za priznavanje i sprovođenje odluke treba priložiti kompletan tekst odluke; dokument kojim se navodi da je odluka pravovaljana u državi porekla; ako se

³⁸ Čl. 18. Haške konvencije.

³⁹ Čl. 20. Haške konvencije.

⁴⁰ Čl. 22. Haške konvencije.

⁴¹ Čl. 23. Haške konvencije.

tuženi nije pojavio ili nije bio zastupan u postupku u državi porekla i dokument kojim se potvrđuje da je dobio obaveštenje o postupku u skladu sa zakonom ili da je bio obavešten o odluci i da je imao priliku za prigovor ili žalbu po pitanju činjenica i primene materijalnog prava; dokument koji pokazuje iznos svih zaostalih dugova; dokumentaciju koja pokazuje u kojoj meri je podnosilac dobio besplatnu pravnu pomoć u državi porekla kada je to potrebno.⁴²

Svaki nadležni organ države primaoca obavezan je u pogledu utvrđenih činjenica na kojima se zasniva nadležnost organa države porekla.⁴³ Nijedan nadležni organ države primaoca neće vršiti reviziju osnovanosti odluke, a fizičko prisustvo deteta ili podnosioca nije potrebno u bilo kojem postupku u državi primaoca.⁴⁴

Sprovođenje odluke se odvija u skladu sa zakonom države primaoca, a mere koje se mogu preduzeti u tu svrhu su zadržavanje plate; obustava bankarskih računa; odbijanje od plaćanja socijalnog osiguranja; založno pravo ili prinudna prodaja imovine; zadržavanje povrata poreza; zadržavanje ili zabrana na penziona dodatke; izveštavanje kreditnog biroa; lišavanje, suspenzija ili ukidanje raznih dozvola (npr. vozačkih) kao i posredovanje, pomirenje ili slični procesi koji dovode do dobrovoljnog sporazuma.⁴⁵

Lični podaci prikupljeni ili preneseni u vezi sa Konvencijom mogu se koristiti samo u svrhu za koju su prikupljeni ili preneseni i svaki organ koji obrađuje informacije mora da osigura poverljivost u skladu sa zakonom te države.⁴⁶ Centralni organ države kojoj se šalje zahtev može zatražiti punomoćje od podnosioca samo ako nastupa u njegovo ime u sudskim postupcima ili pred drugim organima ili da bi odredio predstavnika da tako nastupa.⁴⁷ Svaki zahtev i dokument uz njega podnosi se na originalnom jeziku uz koji ide prevod na službeni jezik države kojoj se šalje zahtev.⁴⁸

U odnosima između država ugovornica ova Konvencija zamenjuje Hašku konvenciju o priznavanju i sprovođenju odluka o obavezama izdržavanja iz 1973. godine i Hašku konvenciju iz 1958. godine koja se odnosi na priznavanje i sprovođenje odluka o obavezama izdržavanja dece, utoliko koliko se njihov obim primene podudara sa obimom primene ove Konvencije, što se odnosi i na Konvenciju UN o ostvarivanju prava na alimentaciju u inostranstvu iz 1956. godine.⁴⁹

⁴² Čl. 25. Haške konvencije.

⁴³ Čl. 27. Haške konvencije.

⁴⁴ Čl. 28. i 29. Haške konvencije.

⁴⁵ Čl. 34. Haške konvencije.

⁴⁶ Čl. 38. i 39. Haške konvencije.

⁴⁷ Čl. 42. Haške konvencije.

⁴⁸ Čl. 44. Haške konvencije.

⁴⁹ Čl. 48. i 49. Haške konvencije.

4. Šteta usled neispunjenja obaveze izdržavanja i postupci koje može pokrenuti poverilac izdržavanja

Ukoliko dužnik izdržavanja ne ispunjava svoju obavezu, neophodno je pokrenuti sudski postupak u kome će se utvrditi njegova obaveza. U situaciji kada postoji pravosnažna sudska odluka o visini obaveze i načinu i dinamici ispunjenja koju dužnik izdržavanja ne poštuje, poveriocu na raspolaganju stoji mogućnost da pokrene:

- *postupak za prinudno izvršenje* kako bi naplatio sve što davalac izdržavanja duguje na ime izdržavanja i to podnošenjem nadležnom sudu pravosnažne izvršne presude kojom je utvrđena obaveza dužnika i predloga za izvršenje plenidbom i prodajom dužnikove imovine, odbijanjem iznosa izdržavanja od zarade ili na neki drugi način koji se proceni kao odgovarajući. Eventualna žalba dužnika ne odlaže izvršenje;

- *postupak obezbeđenja potraživanja*, kojim se obezbeđuje da ubuduće ne postoji problem oko naplate i kojim se može obezbediti potraživanje do godinu dana unapred. Ovaj postupak se pokreće kada poverilac potraživanja strahuje da bi dužnik mogao da otuđi imovinu u cilju izbegavanja obaveze ili kada je prezadužen, kao i iz drugih razloga koji bi mogli da osujete njegovo pravo da realizuje svoje potraživanje. Ako sud oceni da je zahtev opravdan može da odredi zamrzavanje dela imovine dužnika ili blokiranje određenog iznosa na bankovnom računu putem naloga banci.

- *parnični postupak za naknadu štete* onda kada je zbog neprimanja izdržavanja pretrpeo neku materijalnu ili nematerijalnu štetu (nastaje kao posledica "povrede nečije slobode, časti ili ugleda, nanošenja nekome fizičkih ili duševnih bolova ili straha", npr. patnja deteta u nemaštini uzrokovanoj neodgovornošću oca koji nije isplaćivao izdržavanje, nemogućnost da se adekvatno školuje i slično).

- *krivični postupak*, budući da je nedavanje izdržavanja našim krivičnim zakonodavstvom propisano kao krivično delo ili za krivično delo *Kršenje porodičnih obaveza*. Za osnovni oblik krivičnog dela *Nedavanja izdržavanja* dužnik može biti kažnjen novčano ili zatvorom do dve godine.⁵⁰ Ovo krivično delo čini dužnik izdržavanja čija obaveza mora biti utvrđena izvršnom sudskom odlukom ili izvršnim poravnanjem. Najčešće u praksi ovo krivično delo čini onaj roditelj koji je presudom o razvodu braka obavezan da daje izdržavanje za svoje maloletno ili punoletno dete koje se nalazi na redovnom školovanju, a najkasnije dok dete ne navrší 26. godina, a on svoju obavezu uopšte ne ispunjava ili je ispunjava, ali samo delimično i sa priličnim zakašnjenjem. Kao oblik krivice, potreban je umišljaj, tj. svest i volja učinioca da ne daje izdržavanje za lice koje je po zakonu dužan da izdržava, kao i svest o zabranjenosti dela. Međutim, ako su zbog nedavanja iz-

⁵⁰ Član 195. Krivičnog zakonika, ("Službeni glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009). Prvi put u pozitivno krivično pravo naše države nedavanje izdržavanja bilo je inkriminisano 1951. godine kao krivično delo neplaćanja alimentacije u tada važećem Krivičnom zakoniku. Potom je promenjen zakonski naziv ovog krivičnog dela u krivično delo izbegavanje davanja izdržavanja i u ranijem Krivičnom zakonu Republike Srbije, bilo je propisano u članu 119.

državanja nastupile "teške posledice" za izdržavanu osobu (na primer, narušavanje zdravlja ili prekid školovanja), kazna može porasti i do tri godine zatvora. Ipak, dužnik neće biti kažnjen ako je imao opravdan razlog da ne uplaćuje izdržavanje (izgubio je posao, iznenada je teško oboleo i slično). Krivično delo nedavanje izdržavanja spada u grupu trajnih krivičnih dela, koja se vrše u kontinuitetu, jer se njegovim izvršenjem stvara protivpravno stanje koje traje određeno duže ili kraće vreme. Obaveza dužnika izdržavanja traje sve do momenta prestanka zakonske obaveze izdržavanja, a nastupanje zastarelosti krivičnog gonjenja za neki period ne utiče na postojanje dela za radnje za koje nije nastupila zastarelost i za te radnje okrivljeni se oglašava krivim.

Kršenje porodičnih obaveza postoji kada neko, zanemarujući zakonom utvrđene porodične obaveze, ostavi u teškom položaju člana porodice koji nije u stanju da se stara o sebi.⁵¹ Raspon kazne kreće se od tri meseca do čak osam godina (ako je član porodice koji nije mogao da se stara o sebi umro zbog toga što davalac izdržavanja nije ispunio svoje obaveze). Oba krivična dela gone se po službenoj dužnosti, što znači da, po saznanju da neko nekom nije davao izdržavanje, i policija i javno tužilaštvo imaju obavezu da i detaljnije ispituju sve okolnosti slučaja.

U slučajevima kada roditelj odbija da detetu isplati novčani iznos za zakonskom zateznom kamatom na ime neisplaćene alimentacije postoji i mogućnost obraćanja Ombudsmanu koji treba da preduzme potrebne mere u cilju zaštite detetovih prava koja se na ovaj način krše. Međutim, često se dešava da roditelj koji ne izvršava svoju obavezu odbija saradnju čak i kada je pravosnažno osuđen za krivično delo nedavanja izdržavanja. Tako se dešava da otac koji je uslovno osuđen, povodom postupanja i traženja Ombudsmana, bude upozoren od strane predsednika suda da "može završiti u zatvoru", počne da izvršava svoju obavezu, ali samo u trajanju od nekoliko meseci, nakon čega umesto plaćanja alimentacije radije prihvata plaćanje novčane kazne.⁵²

Prema rezultatima nekih istraživanja, nakon razvoda braka drugi roditelj ne doprinosi izdržavanju deteta u čak 75% slučajeva, 10% doprinosi povremeno, a 15% redovno.⁵³ Centri za socijalni rad retko podnose prijave protiv roditelja koji ne izvršavaju svoje roditeljske dužnosti, kao npr. kada očigledno izbegavaju da plaćaju izdržavanje, jer smatraju da je celishodnije da roditelj sam "nešto kupi detetu, nego da se taj novac kojim bi plaćao kaznu sliva u ruke države."⁵⁴

⁵¹ Čl. 196. Krivičnog zakonika.

⁵² *Specijalno izvješće - Djeca u konfliktnim razvodima*, Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Banja Luka 2013, str. 15-16.

⁵³ *Ibid*, str. 28.

⁵⁴ *Ibid*, str. 33.

Može se zaključiti da neizvršavanje sudske odluke o dosuđenom izdržavanju može imati za posledicu i pokretanje drugih postupaka koji stvaraju dodatne obaveze, a u nekim slučajevima može dovesti i do hapšenja osobe koja ne plaća izdržavanje.⁵⁵

5. Zaključna razmatranja

Ratifikacija Haške konvencije iz 2007. godine je neophodna, jer je direktno primenljiva u EU, ali i iz razloga što je naša država članica Haške konferencije za međunarodno privatno pravo.⁵⁶ Modernizacija međunarodnog privatnog prava može se izvršiti ili donošenjem novog zakona o međunarodnom privatnom pravu ili ratifikacijom međunarodnih sporazuma, izrađenih pod okriljem međunarodnih organizacija.⁵⁷ U tom smislu, ratifikacija Haške konvencije dovela bi do regulisanja pitanja iz oblasti primene Konvencije sa državama članicama EU od kojih sa mnogima naša država nema zaključene bilateralne sporazume, stavljajući naglasak na obavezu imenovanja centralnog organa koji će biti budžetski i kadrovski osposobljen da ispunjava zadatke u skladu sa Konvencijom.⁵⁸ Takođe, treba naglasiti da sudovi Srbije primenjuju ratifikovane međunarodne ugovore, koji se smatraju posebnim izvorom u odnosu na opšti ukoliko su u skladu sa Ustavom Srbije, a u skladu sa principom *pacta sunt servanda*.

Kada sa zakonskih rešenja pažnju preusmerimo na praksu, primećuje se da centri za socijalni rad nemaju adekvatan stručni kadar kako bi sve postupke vezane za zaštitu prava deteta i njegovog najboljeg interesa priveli kraju u optimalnom roku i na najbolji način, imajući u vidu činjenicu da su preopterećeni predmetima koji im svakodnevno stižu i koji, zbog svoje kompleksnosti i specifične prirode, zahtevaju vreme, trud, posvećenost i posebna znanja ljudi koji se tim poslom bave. Iako dete nema status stranke u ovim postupcima, ono ima pravo da bude saslušano u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću, što je mogućnost koju centri za socijalni rad i sudovi ne koriste često. Efikasan izvršni postupak bi sprečio roditelje u nameri nepoštovanja sudske odluke, a

⁵⁵ S tim u vezi, zanimljiv je slučaj čoveka koji je iz poslovnih razloga trebao da poseti Njujork i tom prilikom je tražio dozvolu od svoje žene, koja je tamo živela, da može da boravi u gradu deset dana, a da ona ne preduzme zakonske prinudne mere zbog njegovog neizvršavanja obaveze o plaćanju alimentacije na koju je bio osuđen u SAD. Ona je preuzela tu obavezu, ali je ipak zatražila od nadležnog organa da izda nalog za hapšenje, zbog čega je on bio lišen slobode. Nakon povratka u Francusku, čovek je tužio svoju ženu, zahtevajući da mu bude nadoknađena šteta koju je pretrpeo u vezi sa tim događajem. Postavilo se pitanje koji materijalni zakon treba primeniti. Pariski apelacioni sud je istakao da je prema francuskoj kolizionoj normi nadležan zakon države Njujork, jer su se i štetna radnja i šteta odigrali u Njujorku. Pošto je tužba prema zakonu države Njujork podneta u roku, a osnovni princip deliktne odgovornosti priznat u anglosaksonskom pravu, apelacioni sud je preinačio presudu prvostepenog suda i osudio suprugu da na ime naknade stet plati iznos od dvadeset miliona franaka. Neplaćanje alimentacije, u ovom slučaju gde je neizvršavanje zahteva za izdržavanje dovelo do spora, sud nije uzimao u obzir. Čolović, V, *op. cit.*, str. 230.

⁵⁶ *Ibid.*, str. 245.

⁵⁷ Bordaš, B, *Modernizacija pravila o izdržavanju sa inostranim elementom u Srbiji*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 3/2013, str. 149.

⁵⁸ *Ibid.*

Ombudsmeni se mogu naći u ulozi koordinatora koji bi predlozima i preporukama me-
rodavnim telima (timovi CSR, škola, policija, zdravstvene ustanove) pomagali da se
zajedničkim aktivnostima i merama dođe do rešenja.⁵⁹ Treba napomenuti da u Srbiji
postoji inicijativa za osnivanje alimentacionog fonda. Ovakav fond bi doprineo podršci
samohranim roditeljima koji su radno sposobni, ali nezaposleni i bez podrške svoje po-
rodice ili zajednice. Prema podacima Autonomnog ženskog centra, broj krivičnih prija-
va za nedavanje alimentacije konstantno raste, zbog čega je ovaj centar predložio osni-
vanje alimentacionog fonda iz koga bi se isplaćivala davanja deci čiji roditelji ne ispu-
njavaju obavezu u roku od tri meseca uzastopno ili u roku od šest meseci sa prekidi-
ma.⁶⁰ Nacrt Građanskog zakonika, predviđa uvođenje alimentacionih fondova. Iz tih
fondova bi se detetu roditelja koji više ne žive u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, ispla-
ćivalo izdržavanje koje je sud odredio pravnosnažnom i izvršnom odlukom, a koju ro-
ditelj - dužnik izdržavanja, izbegava da izvrši. Fond bi preuzeo teret prinudne naplate
od roditelja dužnika koji bi kasnije državi morao da vrati isplaćeni iznos uz troškove
prinudne naplate, u interesu deteta. Do usvajanja ovog predloženog zakonskog rešenja
majke dece čiji očevi ne žele dobrovoljno da plaćaju alimentaciju koju je odredio sud,
mogu da se obrate privatnim izvršiteljima, koji imaju mehanizme da nađu najefikasniji
način za namirenje potraživanja - administrativnom zabranom na plati ili penziji ili pro-
dajom pokretne ili nepokretne imovine dužnika.

Dok se čeka na usvajanje, harmonizaciju i primenu neophodnih zakonskih re-
šenja i koordinisanu aktivnost državnih organa i odgovornih lica, u cilju efikasnije zaš-
tite najmlađih i njihovih osnovnih prava, deca su često prepuštena dobroj volji (samo-
volji) najbližih iz kruga porodice, stičući ne baš prijatna iskustva koja će im na neki na-
čin trajno obeležiti život. I dok je za usvojitelje propisan niz uslova koje zainteresovane
osobe moraju da ispune, biološki roditelj može biti svako bez izuzetka, a nesavesni ro-
ditelji na kraju često budu prepušteni samo jednom sudu – sudu vlastite savesti.

* * *

DAMAGE DUE TO NON REALIZATION OF ALIMONY REQUESTS AND LEGAL REGULATION IN THIS AREA

Summary

*This paper will discuss provisions of international conventions which regulate
the area of achieving alimony request with foreign elements. These are the New York
Convention on the Recovery Abroad of Maintenance in 1956 and the Hague Conven-
tion on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Main-*

⁵⁹ *Specijalno izvješće - Djeca u konfliktnim razvodima, op. cit, str. 44-45.*

⁶⁰ Dok je 2002. prijavljeno 877 dela, 2011. je prijavljeno više od 1.770, a naredne 2.141.

ODGOVORNOST ZA ŠTETU, NAKNADA ŠTETE I OSIGURANJE

tenance in 2007. Their application contributes to more efficient and more complete fulfillment of the obligations of child support, reducing the potential misuse and damage that may arise due to avoid or delay the fulfillment of these obligations. The Republic of Serbia has ratified the Hague Protocol on the Law Applicable to Maintenance Obligations in 2013, so the importance of ratification and its effects also be discussed in the paper, and the content of Regulation (EC) no. 4/2009 which regulates the procedure for the negotiation and conclusion of agreements between Member States and third countries in the field of international jurisdiction, recognition and enforcement of decisions in marital matters, matters of parental responsibility and the law which applicable to the obligation to child support.

Key words: *Child support, the New York Convention of 1956, the Hague Convention 2007, Hague Protocol on the law applicable to maintenance obligations, Regulation EC 4/2009.*